

AGNIESZKA GROMKOWSKA-MELOSİK

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

SPOŁECZNE KONSTRUKCJE AGRESJI DZIEWCZĄT. WYBRANE KONTEKSTY I KONTROWERSJE

ABSTRACT. Gromkowska-Melosik Agnieszka, *Społeczne konstrukcje agresji dziewcząt. Wybrane konteksty i kontrowersje* [Social Constructs of Girls' Aggression. Selected Contexts and Controversies]. *Studia Edukacyjne* nr 39, 2016, Poznań 2016, pp. 61-72. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-3088-5. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2016.38.4

The aim of this article is the reconstruction of contemporary construction of femininity, in which showing aggressive behavior among children and youth is an important feature. Stephen L. Franzoi distinguishes two kinds of aggression: instrumental and oriented at present hostility. At the root of the former lies conscious behavior to achieve certain goals. The latter is a goal in itself. It sometimes leads to death. There are two basic theories of aggression. The first of them refers to biological instincts, while the other is related to social psychology and assumes that aggression is caused by external social factors. Contemporary media discourses no longer "localize" the girl as a victim of violence, but an active, conscious and assertive perpetrator of this violence. In the future we can expect the emergence of parallel patterns of aggression in women: relational and oriented physical violence.

Key words: socialization, girls' studies, relational aggression, violence, mass media

Tradycyjne podejście do tożsamości płciowej kobiet i mężczyzn zakładało, iż przedstawiciele obu płci są przeznaczeni, „z natury” bądź „z woli Boga”, do pełnienia odmiennych ról społecznych. Istniała jasna odpowiedź na pytanie, co oznacza być kobietą i mężczyzną. Przy czym, męskość i kobiecość stanowiły w zdecydowanej większości przypadków dwa bieguny antynomii. W trakcie socjalizacji konstruowano odmienne tożsamości, a także aspiracje i role społeczne kobiet i mężczyzn. Przeznaczony do sfery publicznej i sprawowania władzy oraz podbijania świata mężczyzna miał być odważny i pewny siebie, precyzyjny i zorientowany na sukces, intelektualny,

asertywny i agresywny oraz konkurencyjny. Z kolei, przeznaczona do sfery prywatnej kobieta kształtowana była na osobę empatyczną, troskliwą, delikatną, zorientowaną na pielęgnowanie ogniska domowego i opieki nad dziećmi oraz psychicznie defensywna. Ostatnie dekady podważyły dychotomiczne postrzeganie płci. Mamy do czynienia z radykalną emancypacją kobiet we wszystkich sferach, a przede wszystkim w edukacji i rynku pracy, oraz wyłanianiem się takich form tożsamości kobiet, które w przeszłości zarezerwowane były wyłącznie dla mężczyzn. Męskość i kobiecość przestały być skontrastowanymi wobec siebie biegunami, a w społeczeństwie istnieje wiele konkurujących ze sobą wersji kobiecości i męskości.

Celem niniejszego tekstu jest rekonstrukcja tej współczesnej struktury kobiecości, której ważną cechą jest wykazywanie agresji – szczególnie wśród dzieci i młodzieży. Stephen L. Francoi wyróżnia dwa typy agresji: instrumentalną i zorientowaną na prezentowanie wrogości jako takiej. U źródeł tej pierwszej leży świadome zachowanie na rzecz uzyskania pewnych celów. Z kolei w przypadku tej drugiej, agresja jest celem samym w sobie. Niekiedy doprowadza ona do śmierci¹.

Istnieją przy tym dwie podstawowe teorie agresji. Pierwsza odwołuje się do biologicznych instynktów, druga, związana z psychologią społeczną, zakłada, że agresja wywołana jest przez społeczne czynniki zewnętrzne. Najczęściej wyróżnia się przy tym trzy formy agresji: werbalną, emocjonalną i fizyczną².

Zakłada się przy tym, że mężczyźni wykorzystują przemoc fizyczną w relacjach znacznie częściej niż kobiety. I w tym przypadku można odnieść się do teorii biologicznej, jednak współcześnie wielu badaczy odwołuje się do czynników społecznych³. Twierdzi się, że socjalizacja w męskie role płciowe włącza w sobie element przemocy i agresji, czego ostatecznym uosobieniem jest męczyzna typu *macho*. W tym kontekście można uznać, że agresja fizyczna mężczyzn stanowi, aby odwołać się do słów Alice H. Eagly i Valerie J. Steffen, ekstremum takich tradycyjnie męskich cech, jak asertywność i konkurencyjność. Utrzymuje się również, że w przypadku socjalizacji w kobiece role społeczne agresja fizyczna jest kwestionowana. Tego typu podejście związane jest z panującym w społeczeństwach Zachodu binaryzmem płciowym, wyznaczającym miejsce kobiety i mężczyzny w społeczeństwie. Przeprowadzone przez A.H. Eagly i V.J. Steffen metaanalizy różnego

¹ Por. A. Edalati, M. Redzuan, *Women Physical Aggression (A Review)*, *Journal of American Science*, 2010, 6, 6, s. 227.

² Tamże, s. 228.

³ A.H. Eagly, V.J. Steffen, *Gender and aggressive behavior: a meta-analytic review of the social psychological literature*, *Psychological Bulletin*, 1986, 100, 3, s. 310.

typu badań wykazały, że „mężczyźni są bardziej agresywni niż kobiety i te różnice płciowe są wyraźniejsze w przypadku agresji fizycznej niż psychicznej”. Ponadto, „kobiety wyrażają więcej poczucia winy i niepokoju jako konsekwencji swojej agresji”⁴.

Podobnie twierdzi Kaj Björkqvist, że w przypadku agresji fizycznej „jest z pewnością prawdą, że mężczyźni są bardziej agresywni niż kobiety, przynajmniej w społeczeństwach zachodu” (które z kolei w większym stopniu używają np. agresji werbalnej)⁵. Z kolei Meda Chesney-Lind zauważa, iż dziewczęta są agresywne z innych powodów niż chłopcy. Chłopcy, jej zdaniem, walczą o konkretne rzeczy, które pragną posiadać. Agresja dziewcząt natomiast jest zazwyczaj przejawem wewnętrznych problemów z samooceną, niepewności, czy poczucia nieszczęśliwości⁶. Anne L. Cummings, Sue Hoffman i Alan W. Lechied twierdzą, iż fakt, że dziewczęta w mniejszym stopniu angażują się w zachowania agresywne o charakterze *stricte* fizycznym wynika ze specyficznej dla tej grupy socjalizacji płciowej, która ogranicza możliwości wyrażania uczucia agresji w sposób otwarty. W konsekwencji, agresja ta podlega „przeniesieniu” i wyraża się poprzez zachowania pozornie mniej agresywne, jednak równie (jeśli nie bardziej) dotkliwe dla ofiary. Na przykład, w przypadku relacji, wśród dziewcząt polega to na bezwzględny wykluczaniu koleżanki z grupy, zamknięciu ofiary „w sieć plotek”, co powoduje jej odrzucenie przez inne osoby, emocjonalnego szantażu, którego istotą jest „wycofanie przyjaźni”, jeśli ofiara nie „podporządkuje się”. Co ciekawe, zarówno dziewczęta, jak i nauczyciele oraz rodzice nie postrzegają zwykle tego typu działań jako formy agresji⁷ (warto dodać, że w chińskiej kulturze szkolnej chłopcy w większym stopniu niż dziewczęta padają ofiarą relacyjnej agresji, co wynika z cech charakterystycznych dla tego azjatyckiego społeczeństwa⁸). Taką formę agresji nazywa się również „relacyjną” lub „nie bezpośrednią” – celem jest tu „zniszczenie szacunku dla samego siebie lub pozycji społecznej rówieśnika przez odrzucenie o charakterze werbalnym (...) lub ostracyzm społeczny”, przy czym dziewczęta, które są obiektem takiej agresji uznają ją „za nieprzyjemną i raniącą, i po-

⁴ Tamże, s. 325.

⁵ K. Björkqvist, *Sex Differences in Physical, Verbal, and Indirect Aggression: A Review of Recent Research*, *Sex Roles*, 1994, 30, 3/4, s. 178.

⁶ C. Rowe, *Violence among girls on the rise*, *Seattle Post-Intelligencer Reporter*, 2004 May, 13, <http://www.seattlepi.com/local/article/Violence-among-girls-on-the-rise-1144625.php>, s. 2.

⁷ A.L. Cummings, S. Hoffman, A.W. Lechied, *A Psychoeducational Group for Aggressive Adolescent Girls*, *The Journal for Specialists in Group Work*, 2004 September, 29, 3, s. 286.

⁸ S. Wang i in., *Forms of aggression, peer relationships, and relational victimization*, *Frontiers in Psychology*, file:///C:/Users/WSE/Downloads/fpsyg-06-01264.pdf, s. 3.

strzegają ją w taki sam sposób w jaki chłopcy agresję fizyczną⁹. W atakach werbalnych dziewczęta wykorzystują niekiedy „seksualizujące etykiety”, których istota nie jest w żaden sposób związana z seksualnością ofiary. Celem jest tutaj jej upokorzenie, czy „ustawienie na właściwym miejscu”¹⁰. Ostatecznym rezultatem jest wykluczenie i izolacja danej osoby, wpędzenie ją w poczucie osamotnienia¹¹. „Studia nad nastolatkami wskazują, że ofiary relacyjnej agresji wpadają w depresję, doświadczają stanów lękowych i utraty poczucia własnej wartości”¹². Bridget M. Reynolds i Rena L. Repetti wyróżniają następujące przyczyny agresji relacyjnej dziewcząt: nuda i chęć rozerwania się, zazdrość, poszukiwanie uwagi ze strony innych, zemsta, dążenie do kontrolowania innych¹³.

Również Marion K. Underwood twierdzi, iż o ile poziom agresji u dziewcząt i chłopców może być taki sam, to jednak rozkłada się on odmiennie w sposobach wyrażania się: dziewczęta w mniejszym stopniu niż chłopcy wyrażają agresję fizyczną, a w większym – społeczną¹⁴. Ta ostatnia przyjmuje wspomnianą postać „relacyjną”, która jest znacznie częściej ignorowana niż przemoc fizyczna stosowana przez chłopców¹⁵. W konsekwencji, jak ujmuje to Rachel Simmons, „codzienna agresja, która istnieje wśród dziewcząt, ciemna strona ich społecznego wszechświata pozostaje nieznana i niezbadana”¹⁶.

Na interesujący kontekst genezy aktów i procesów relacyjnej agresji zwracają uwagę Dan Ripley i Susan O’Neil. Warto pójść śladem ich rozumowania, odnoszącego się do relacji między nastolatkami. Otóż, twierdzą oni, że w okresie dorastania przyjaźnie między dziewczętami nabierają szczególnie ważnego znaczenia i dla części z nich są ważniejsze niż relacje z rodzicami. Stanowią wręcz źródło subiektywnie odczuwanej „jakości życia”. Stąd, zerwanie przyjaźni stanowi akt dramatyczny, godzący w poczucie własnej wartości i wzbudzający ekstremalne niepokoje. W takim przypadku, szczególnie jeśli wyłączna przyjaźń zostaje zagrożona wskutek ingerencji trzeciej osoby (która próbuje przechwycić „najlepszą przyjaciół-

⁹ E. Talbott i in., „Somebody Else Making Somebody Else Fight”: *Aggression and the Social Context Among Urban Adolescent Girls, Exceptionality*, 2002, 3, s. 204.

¹⁰ Tamże, s. 287.

¹¹ M. Chesney-Lind, M. Morash, K. Irwin, *Policing Girlhood? Relational Aggression and Violence Prevention*, [w:] *Fighting for Girls: New Perspectives on Gender and Violence*, red. M. Chesney-Lind, N. Jones, New York 2010, s. 115.

¹² H. Gavin, T. Porter, *Female Aggression*, Oxford 2015, s. 40.

¹³ B.M. Reynolds, R.L. Repetti, *Teenage Girls’ Perception of the functions of relationally aggressive behaviors*, *Psychology in the Schools*, 2010, 47(3), s. 284.

¹⁴ M.K. Underwood, *Social aggression among girls*, New York 2003, s. 234.

¹⁵ M. Chesney-Lind, M. Morash, K. Irwin, *Policing Girlhood?* s. 114.

¹⁶ Tamże, s. 114.

kę”), pojawia się wówczas relacyjna agresja wynikająca z zazdrości, podejrzliwości, rozczarowania lub gniewu¹⁷. Inny kontekst relacyjnej agresji związany jest z – typowym dla okresu dojrzewania dziewcząt – dążeniem do uzyskania jak największej popularności w grupie rówieśników. Tak ujmują to przywoływani autorzy:

Z powodu zwiększającego się niepokoju o posiadany status społeczny, nastolatki podejmują działania o charakterze rywalizacyjnym, których celem jest zwiększenie zarówno swojej popularności, jak i uwagi ze strony chłopców¹⁸.

Warto dodać, że tego typu relacyjna agresja jest praktykowana przez część kobiet w ich dorosłym życiu. Przywołać można w tym miejscu zjawisko tzw. królowej pszczoł (*Queen Bee Syndrome*)¹⁹. Polega ono na przejściu męskich standardów i wartości, w tym stylu funkcjonowania opartym na agresji, przez kobiety osiągające sukces zawodowy przy jednoczesnym lekceważeniu i pogardzie wobec tradycyjnych wartości kobiecych oraz innych kobiet²⁰. Kobiety takie, jak zauważa Eugenia Mandal, podkreślają własną inność i dystansują się wobec innych kobiet, nie czując z nimi związku płci. Demonstrują one, opisywaną przez Karen Horney „ucieczkę od kobiecości”, która jest – ich zdaniem – gorsza i pozbawiona wartości²¹. W tym kontekście przytoczyć można bardzo ciekawe wyniki badań dotyczących postrzegania kobiet-liderek życia publicznego w Kenii. Otóż, okazało się, że kobiety, które przez dłuższy okres osiągały sukcesy w sferze „wielkiej polityki” i były podziwiane za dbanie o „standardy”, obecnie uważane są za „zmaskulinizowane konserwatystki”; zacytuję w tym miejscu fragment raportu: „Uznaje

¹⁷ D. Ripley, S. O'Neil, *Relational Aggression. A guide for parents and teachers*, Edmonton 2009 <http://lillianosborne.epsb.ca/datafiles/Relational%20Aggression%20booklet-web%20version.pdf>, s. 8.

¹⁸ Tamże, s. 13.

¹⁹ Termin po raz pierwszy użyty przez G. Staines, C. Tavis, T.E. Jayaratne w artykule: *The Queen Bee Syndrome w: The Female Experience*, opublikowanym w książce pod redakcją C. Tavis, California 1973. Podaję za: F.D. Blau, J. DeVaro, *New Evidence on Gender Differences in Promotion Rates: An Empirical Analysis of a Sample of New Hires, Articles & Chapters*, 2006 June, s. 16, Paper 113, tekst dostępny on-line pod adresem: <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/articles/113>.

²⁰ Interesujących analiz syndromu królowej pszczoł w środowisku naukowym (wśród kobiet – profesorów) dostarcza tekst: N. Ellemers i in., *The underrepresentation of women in science: Differential commitment or the queen bee syndrome?* *British Journal of Social Psychology*, 2004, 43, s. 325-326 (kobiety, które odniosły sukces jako naukowcy w dziedzinach postrzeganych jako męskie są bardziej skłonne przeciwstawiać się promowaniu w tych dziedzinach kobiet. Ponadto, dokonywana przez nie samoocena wyraźnie wskazuje na ich brak identyfikacji z własną płcią kulturową oraz stereotypowe postrzeganie innych kobiet).

²¹ E. Mandal, *Kobiecość i męskość*, s. 21.

się, że kobiety te stały się bardziej aroganckie, zorientowane na stosowanie przemocy i opresyjne niż mężczyźni”²².

Powyżej opisane zjawiska wynikają, powrócę raz jeszcze do tego problemu, z odmiennej socjalizacji dziewcząt i chłopców: te pierwsze wyposażane są w kompetencje do kontrolowania sposobów wyrażania negatywnych emocji (które mogą posiadać w równym stopniu jak chłopcy)²³. Tak pisze o tym Karin Osterman:

Od wczesnego dzieciństwa dziewczęta są wdrażane do koncentrowania uwagi na opiece nad innymi, a nie na pokazywaniu siły fizycznej (...) Przeciwnie chłopcy (...), wybacza się im nawet agresję fizyczną (...). Tak więc, aby zranić rówieśników, dziewczęta muszą wymyślać bardziej subtelne formy działania. W toku dojrzewania dziewczęta rozwijają werbalne i społeczne kompetencje wcześniej niż chłopcy, co w połączeniu z opisanym wyżej mechanizmem socjalizacji pomaga wyjaśnić używanie przez nie (...) bardziej wyrafinowane formy relacyjnej agresji, takie jak rozpowszechnianie plotek lub intrygi, których celem jest wykluczanie z grupy²⁴.

Badania wykazują przy tym, że w okresie dzieciństwa fizycznie agresywne dziewczęta są odrzucane przez swoje rówieśniczki, co powoduje ich alienację z tej grupy. Prowadzić to może do powstania poczucia samotności i różnego typu problemów emocjonalnych; w konsekwencji „mogą one także podjąć próby stowarzyszania się z chłopcami, a nawet ze szczególnie agresywnymi chłopcami”²⁵. Badania Dale F. Hay, Lisy Mundy i Kathryn Hudson wykazały, że „według nauczycieli agresywne dziewczęta w znaczący sposób były mniej lubiane przez swoje rówieśniczki niż nieagresywne dziewczęta”. Inaczej sytuacja wyglądała w przypadku agresywnych chłopców, którzy wręcz mieli „wpływ na normatywne zachowania w swojej grupie”, wzmagając w niej poziom agresji²⁶.

W szeregu medialnych przekazach mamy do czynienia z normalizacją, naturalizacją agresji relacyjnej wśród dziewcząt. Dostępne są w nich nie tylko wzory takich zachowań, lecz także przekaz, iż takie zachowania są

²² S. Daunt Escandon, P. Mbura Kamungi, *Women of Africa Leadership Development Program*, 2, Research Report: Kenya, Research Period, September 2007-April 2008; adres internetowy: http://www.sfcg.org/programmes/lwi/documents/WomenOfAfrica_Kenya.pdf (bez daty i miejsca wydania).

²³ D.F. Hay, L. Mundy, K. Hudson, *Different Paths to Aggression for Girls and Boys*, [w:] *Understanding and Addressing Girls' Aggressive Behaviour Problems: A Focus on Relationships*, red. D. Pepler, H. Bruce Ferguson, Ontario 2013, s. 11.

²⁴ K. Osterman, *Indirect and Direct Aggression*, Peter Lang 2010, s. 186.

²⁵ D.F. Hay, L. Mundy, K. Hudson, *Different Paths to Aggression for Girls and Boys*, s. 16.

²⁶ Tamże, s. 20-21.

akceptowane jako typowe dla ich płci²⁷. Agresja chłopców w przekazach ma przy tym bardziej wyraźny i otwarty charakter: wyrażana jest przez bójkę, która ma często moc oczyszczającą. Dziewczęta snują intrygi, które nie kończą się rozwiązaniem problemu, lecz stanowią wstęp do następnych aktów agresji relacyjnej. Nie ulega więc wątpliwości, że ukazywana w mediach agresja relacyjna wyraźnie jest naznaczona płcią, jako właściwa kobietom inherentna cecha ich tożsamości.

Nie ulega wątpliwości, że portrety popularnych kobiet w mediach, szczególnie serialach telewizyjnych, wzmacniają relacyjną agresję wśród dziewcząt z uwagi na fakt, iż dominujące wersje kobiecości w nich przedstawiane ukazują kobiety jako stereotypowo zorientowane na manipulację, złośliwość, intrygi i wykluczanie szczególnie innych kobiet. Osobliwie eksponowany jest tu film „Mean Girls” (Wredne dziewczyny, 2004; Wredne dziewczyny 2, 2011), w którym akty agresji relacyjnej tworzą główny kontekst narracji i tożsamości kobiet. Przyjaźń między dziewczętami jest tam ukazywana jako niekończąca się seria intryg i manipulacji²⁸.

Elizabeth Mehm-Morawitz i Dana E. Mastro zwracają uwagę, że w rzeczywistości przyjaźń między dziewczętami jest znacznie bardziej pozytywna, jednakże

w sprzeczności do tych rzeczywistych wskaźników filmy dla nastolatków ukazują środowiska nastoletnich dziewcząt jako zdominowanych przez członkinie zamkniętych kręgów angażujące się w społeczną agresję z destruktywnymi rezultatami²⁹.

Bohaterki filmów stosują nie bezpośrednie formy agresji w celu

zniszczenia statusu innej osoby lub jej poczucia własnej wartości poprzez takie taktyki, jak np. upowszechnianie plotek, wyrażanie pogardliwego milczenia, upokarzanie zarówno w środowisku prywatnym jak i publicznym, konsekwentne wykluczanie³⁰.

Jednocześnie, jak wskazują ci sami autorzy, bohaterki tych filmów

²⁷ R.M. Goldberg, S. Smith-Adcock, A.L. Dixon, *The Influence of the Mass Media on Relational Aggression Among Females. A Feminist Counselling Perspective*, *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 2011, 20, 4.

²⁸ E. Mehm-Morawitz, D.E. Mastro, *Mean Girls? The Influence of Gender Portrayals in Teen Movies on Emerging Adults' Gender-Based Attitudes and Beliefs*, *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 2008, 85(1), s. 132.

²⁹ Tamże, s. 133.

³⁰ Tamże, s. 145.

ze znacznie większym prawdopodobieństwem angażują się w społecznie agresywne zachowania i są za nie nagradzane niż bohaterowie filmów dla nastolatków. W ten sposób odbiorcy filmów uzyskują przekaz, iż relacyjna agresja przynosi kobietom korzyści³¹.

Istnieje duże prawdopodobieństwo, że oglądające systematycznie takie filmy nastolatki będą powielały zachowania związane z relacyjną agresją w życiu codziennym³².

Nie wydaje się możliwe, aby w najbliższych dekadach nastąpiła zasadnicza zmiana we wzorach agresji prezentowanych przez dziewczęta. Z drugiej strony można jednakże zwrócić uwagę, że dziewczęta – w skali statystycznej – podejmują coraz więcej aktów agresji bezpośredniej, fizycznej, prowadzącej także do przestępstwa³³. W duńskich badaniach, które przeprowadziła antropolog Ann-Karina Henriksen, okazało się, że w niektórych środowiskach stosowanie przemocy fizycznej przez dziewczęta daje im status w grupie. Pokazują one, że są gotowe do walki fizycznej po to, aby uzyskać szacunek³⁴. Z kolei w Stanach Zjednoczonych w popularnej prasie pojawiają się tezy o epidemii przemocy stosowanej przez dziewczęta (i przytacza się „twarde” dane ją potwierdzające). Twierdzi się, że stanowi to skutek powielania przez kobiety najbardziej brutalnej wersji ideologii męskiego *machismo*³⁵. Jeden z komentatorów napisał w sposób bardzo jednoznaczny: „coraz więcej dziewcząt należy do gangów, coraz więcej handluje narkotykami, coraz więcej nosi przy sobie pistolety i noże”³⁶.

Takie zjawisko stanowi bez wątpienia jeden z ubocznych skutków procesu emancypacji kobiet oraz rosnącego klimatu rywalizacji w stosunkach międzyludzkich³⁷. Dziewczęta otrzymują przy tym coraz wyraźniejsze sy-

³¹ Tamże, s. 136.

³² Tamże, s. 137.

³³ Por. np. M.M. Moretti, R.E.H. Catchpole, C. Odgers, *The Dark Side of Girlhood: Recent Trends, Risk Factors and Trajectories to Aggression and Violence*, *The Canadian Child and Adolescent Psychiatry Review*, 2005, 14(1), s. 21-25.

³⁴ A.K. Henriksen, *Navigating Hypermasculine Terrains: Female Tactics for Safety and Social Mastery*, *Feminist Criminology*, 2015.

³⁵ S. Yin, *Are US Girls Becoming More Violent?* Population reference Bureau, <http://www.prb.org/Publications/Articles/2006/AreUSGirlsBecomingMoreViolent.aspx>

³⁶ K. Irwin, M. Chesney-Lind, *Girls' violence: Beyond dangerous masculinity*, *Sociology Compass*, 2008, 2/3 http://socialsciences.people.hawaii.edu/publications_lib/BeyondDangerousMasc.pdf, s. 838.

³⁷ Por. Z. Melosik, *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*, Kraków 2013.

gnały ze strony kultury popularnej i mass mediów, że agresywne fizycznie zachowania są dozwolone czy wręcz „normalne”. Mogę w tym miejscu przywołać dwa normalizujące agresję fizyczną u dziewcząt przekazy medialne – teledyski gwiazd muzyki popularnej, stanowiące często wzory osobowe. Patricia Mellencamp w ten sposób ujmuje zmianę, jaka dokonała się w stylu portretowania kobiet w mediach:

Heteroseksualna dziewczyna z marzeń robi postępy – kształtuje mięśnie i rozwija swoją fizyczność. Kiedy reżyser – mężczyzna pragnął pokazać silną kobietę w hollywoodzkich filmach późnych lat 80 i 90-tych XX wieku sięgał po kobiety z klasy robotniczej lub kobiety nieustępliwe i wyposażał je w pistolet, alkohol, dumny krok i ograniczony słownik oraz pomysłową, lecz pozbawioną wykształcenia umysłowość³⁸.

Współczesna agresywna bohaterka to świadoma siebie, wykształcona i uosabiająca kapitał kulturowy dziewczyna/kobieta z klas wyższych. Doskonale ubrana, przy tym pewna siebie i agresywna. Taka jest Catastrophe, bohaterka teledysku – absolutnego fenomenu popularności w obszarze muzyki pop – piosenkarki Taylor Swift. W niezwykle ekspresyjnym teledysku „Bad blood” (Zła krew), zamieszczonym w Sieci 17 maja 2015 roku i obejrzanym do grudnia 2015 niemal 684 mln razy, piosenkarka wchodzi w rolę „Katastrofy” (Catastrophe) walczącej o tajemniczą tęczkę z mężczyznami w londyńskim biurze. Występujące w teledysku wojowniczkę wspierające Taylor Swift to znane postaci ze świata rozrywki. Wśród postaci kobiecych możemy znaleźć: Knockout (Nokaut), The Trinity (Trójcę), Destructa X (z pewnością od Destrukcji), The Crimson Curse (Karmazynowa Strzała – imię nawiązuje do superbohaterki komiksów Marvel), CutThroat (podryzaczka gardła), Frostybyte, Justice (Sprawiedliwość), Mother Chucker, Headmistress (Szełfowa). W końcowej scenie Katastrofa i jej drużyna maszerują triumfalnie na tle ogromnych wybuchów. Piosenka wzbudziła protesty feministek, które uznały ją za trywializację swoich ideałów. I rzeczywiście, Taylor Swift zdaje się bawić feminizmem, wykorzystując go jako źródło zwiększania atrakcyjności wideoklipu. I w tym przypadku jej kobiecość jest bardzo seksualna, jednak tożsamość nabiera charakteru bardzo męskiego – wręcz typu *macho*³⁹. Jest kobietą zmaskulinizowaną, ale ciągle bardzo atrak-

³⁸ S.A. Inness, *Tough girls. Women Warriors and Wonder Women in Popular Culture*, Philadelphia 1999, s. 4-5.

³⁹ Na temat maskulinizacji kobiet: A. Gromkowska-Melosik, *Edukacja i (nie)równość społeczna kobiet. Studium dynamiki dostępu*, Kraków 2011, s. 158-159.

cyjną, ponieważ odbiorca umieszcza jej teledysk w kontekście innych, w których Taylor Swift nawiązuje do stylu *glamour* – kobiety o wspaniale dopracowanej fryzurze i eleganckich strojach. Jest jednocześnie w naturalny sposób agresywna.

Do ideologii agresywnych kobiet (a także *girl power*) nawiązuje również, zrealizowany w roku 2004, teledysk reklamujący Pepsi, z udziałem trzech gwiazd muzycznej sceny: Britney Spears, Pink i Beyonce, którego akcja toczy się w amfiteatrze zbudowanym na wzór rzymskiego Koloseum. Młode kobiety wcielają się na nim w role gladiatorów – rzymskich wojowników walczących w sposób wyjątkowo okrutny na śmierć i życie. Wypuszczone na scenę z podsceniem kryjącego cele, spotykają się przed obliczem cesarza (Henrique Iglesias) i wielotysięcznym tłumem. Jednak po krótkiej chwili, rozpoznając swoje przeciwniczki, rzucają broń i zaczynają śpiewać przebieg Queen: „We will rock you” (Rozkręcimy was), który ma pokazać, że zapewnią rozrywkę widowni w inny sposób. Władza, agresja skanalizowana w śpiew i agresywna seksualność dziewcząt zwyciężają.

W ten sposób – jeśli uwzględnimy jeszcze kobiecy boks i inne sporty walki, w których kobiety współcześnie uczestniczą – agresja fizyczna kobiet staje się znaturalizowana, jest jednym z naturalnych sposobów ekspresji kobiecości.

Mary Pipher, autorka słynnego bestseleru amerykańskiego *Ocalić Ofelię. Jak chronić osobowość dorastających dziewcząt*, ukazywała dziewczęta jako bezradne ofiary przemocy i agresji, a także przekazów medialnych seksualizujących ich wizerunki. Ta narracja odwoływała się jednak do lat pięćdziesiątych XX wieku, kiedy dominujące wzory socjalizacji dziewcząt nie dopuszczały okazywania przez nie zachowań o charakterze agresywnym. Idealna dziewczyna była skromna, grzeczna, bierna i empatyczna. Obecnie, dwie dekady później odrzucenie przez kobiety tradycyjnej „matrycy kruchej tożsamości” i przyjęcie roli osoby agresywnej, gotowej stosować przemoc psychiczną i fizyczną stanowi konsekwencję zmian w społecznym (re)prezentowaniu kobiety. Jednocześnie obecne dyskursy medialne nie umiejscawiają już dziewczyny w roli ofiary, gotowej podjąć działania o charakterze przemocowym, lecz aktywnej, świadomej i asertywnej sprawczynie tej przemocy. W konkluzji można więc stwierdzić, że w przyszłości należy oczekiwać pojawiania się równoległych wzorów agresji u kobiet: relacyjnych i zorientowanych na przemoc fizyczną. Zadaniem pedagogów, psychologów, rodziców i nauczycieli jest wypracowanie odpowiednich strategii profilaktycznych w tym zakresie.

BIBLIOGRAFIA

- Behm-Morawitz E., Mastro D.E., *Mean girls? The influence of gender portrayals in teen movies on emerging adults' gender-based attitudes and beliefs*, Journalism and Mass Communication Quarterly, 2008, 85(1).
- Björkqvist K., *Sex differences in physical, verbal, and indirect aggression. A review of recent research*, Sex Roles, 1994, 30, 3/4.
- Blau F.D., DeVaro J., *New evidence on gender differences in promotion rates. An empirical analysis of a sample of new hires*, Cambridge 2006, <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/articles/113>, [online] dostęp: data dostępu.
- Chesney-Lind M., Morash M., Irwin K., *Policing girlhood? Relational aggression and violence prevention*, [w:] *Fighting for girls. New perspectives on gender and violence*, eds. M. Chesney, N. Jones, New York 2010.
- Cummings A.L., Hoffman S., Leschied A.W., *A psychoeducational group for aggressive adolescent girls*, The Journal for Specialists in Group Work, 2004, 29, 3.
- Eagly A.H., Steffen V.J., *Gender and aggressive behavior. A meta-analytic review of the social psychological literature*, Psychological Bulletin, 1986, 100(3).
- Edalati A., Redzuan M., *Women Physical Aggression (A Review)*, Journal of American Science, 2010, 6(6).
- Ellemers N., Heuvel van den H., Gilder de D., Maass A., Bonvini A., *The underrepresentation of women in science. Differential commitment for the queen bee syndrome?* British Journal of Social Psychology, 2004, 43.
- Gasin H., Porter T., *Female aggression*, Oxford 2015.
- Goldberg R.M., Smith-Adcock S., Dixon A.L., *The influence of the mass media on relational aggression among females. A feminist counselling perspective*, Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma, 2011, 20, 4.
- Gromkowska-Melosik A., *Edukacja i (nie)równość społeczna kobiet. Studium dynamiki* dostępu, Kraków 2011.
- Hay D.F., Mundy L., Hudson K., *Different paths to aggression for girls and boys*, [w:] *Understanding and addressing girls' aggressive behaviour problems. A focus on relationships*, red. D. Pepler, H.B. Ferguson, Waterloo 2013.
- Henriksen A.K., *Navigating hypermasculine terrains. Female tactics for safety and social mastery*, Feminist Criminology, 2015 (first published on November 17).
- Inness S.A., *Tough girls. Women warriors and wonder women in popular culture*, Philadelphia 1999.
- Irwin K., Chesney-Lind M., *Girls' violence. Beyond dangerous masculinity*, Sociology Compass, 2008, 2/3 http://socialsciences.people.hawaii.edu/publications_lib/BeyondDangerousMasc.pdf, [online].
- Mandal E., *Kobiecość i męskość. Popularne opinie a badania naukowe*, Warszawa 2003.
- Melosik Z., *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*, Kraków 2013.
- Moretti M.M., Catchpole R.E.H., Odgers C., *The dark side of girlhood. Recent trends, risk factors and trajectories to aggression and violence*, The Canadian Child and Adolescent Psychiatry Review, 2005, 14(1), <http://www.pubmedcentral.nih.gov/articlerender.fcgi?artid=2538724>.
- Osterman K., *Indirect and direct aggression*, Frankfurt am Main - New York 2010.
- Reynolds B.M., Repetti R.L., *Teenage girls' perception of the functions of relationally aggressive behaviors*, Psychology in the Schools, 2010, 47(3).

- Ripley D., O'Neil S., *Relational aggression. A guide for parents and teachers*, Edmonton 2009, <http://lillianosborne.epsb.ca/datafiles/Relational%20Aggression%20bookletweb%20version.pdf>, [online].
- Rowe C., *Violence among girls on the rise*, "Seattle Post-Intelligencer Reporter" 2004, <http://www.seattlepi.com/local/article/Violence-among-girls-on-the-rise-1144625.php>, [online].
- Staines G., Tavriss C., Jayaratne T.E., „*The queen bee syndrome*”, [w:] *The female experience. From the editors of Psychology today*, red. C. Tavriss, Del Mar 1973.
- Talbott E., Celinska D., Simpson J., Coe M.G., „*Somebody else making somebody else fight*”. *Aggression and the social context among urban adolescent girls*, *Exceptionality*, 2002, 3.
- Underwood M.K., *Social aggression among girls*, New York 2003.
- Wang S., Zhang W., Li D., Yu Ch., Zhen S., Huang S., *Forms of aggression, peer relationships, and relational victimization among Chinese adolescent girls and boys: roles of prosocial behavior*, „*Frontiers in Psychology*” 2015, <http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01264> [online].
- Women of Africa Leadership Development Program, 2. Research Report: Kenya, Research Period September 2007-April 2008*, Daunt Escandon S., Mbura Kamungi M., http://www.sfcg.org/programmes/lwi/documents/WomenOfAfrica_Kenya.pdf, [online] dostęp: data dostępu.
- Yin S., *Are U.S. girls becoming more violent?*, „*Population Reference Bureau*”, <http://www.prb.org/Publications/Articles/2006/AreUSGirlsBecomingMoreViolent.aspx>, [online].